

hrvatska arhitektura pedesetih

KONTINUITET MODERNE U OKRUŽENJU
SOCIJALIZMA

hrvatska 1945. ulazi u komunistički svijet, i to u zrelu fazu "kulta ličnosti", a čvrsto se povezujući posredstvom Jugoslavije sa Sovjetskim savezom, vrlo brzo prolazi kroz političke, gospodarske i kulturne promjene što prate revolucionarno uvođenje novoga društvenog poretka. Taj izravan, silovit — politikom i ideologijom nametnut — sovjetski utjecaj trajao je samo tri godine da bi nakon Rezolucije Informbiroa 1948. nastale određene promjene. Tito je raskinuo sa Staljinom i sovjetski je utjecaj odjednom postao nepoželjnim, a ideološke su se oznake socijalizma postupno mijenjale. Staljinova smrt 1953. i prestanak (doslovce) njegove "ere" nisu bitno utjecali na političke prilike u Hrvatskoj.

Pedesete su godine još bile doba usporenije poslijeratne obnove i gradnje, što se očitovala u intenzivnoj gradnji stanova, škola, domova kulture, sportskih objekata, javnih i upravnih zgrada nove vlasti i Komunističke partije na jednoj strani, te prometnica i velikih industrijskih postrojenja na drugoj strani. Jedini je investitor bila država. Privatno vlasništvo na nekretninama svedeno je na minimum. Uvedeno je normiranje stambenih potreba, što je uvjetovalo okvire i način stanogradnje. U državnim su petogod-

nišnim planovima prevladavali četvorni metri građena prostora i njihovi sadržaji (Domljan, 1969. u: Šegvić, 1992:92), a građevinarstvo je bilo znatno ispred arhitekture. Zahtijevalo se brojeve i učinke, a arhitekti su potiskivani u drugi plan (Šegvić, 1986:119). U procesima centralizacije što traju do polovice šezdesetih stvara se glomazne državne projektne zavode, koji će se tek sredinom pedesetih godina početi razbijati u manje i djelotvornije jedinice (Gomboš, 1955, u: Šegvić, 1992: 88). Individualnost se uglavnom sustavno potiskuje.

Prijeratna hrvatska arhitektura dosegla je visok stupanj kvalitete. Tridesetih je godina, pod utjecajem Bauhauasa, Le Corbusiera i nizozemskog De Stijla, stvorila briljantna djela, osobito u stambenoj arhitekturi. Utemeljena je tzv. zagrebačka arhitektonska škola u kojoj su stasali mladi arhitekti novih vidokruga. Najviše arhitekata toga doba bili su lijevo orijentirani te su u prostoru pokušavali stvoriti i zadovoljiti svoje ideološke težnje, što su se očitovala u upozorenjima na rastuće socijalne teškoće, nastojanju da se omogući kvalitetno stanovanje i građi kvalitetne zgrade za šire društvene namjene, poput škola, bolnica i socijalnih zavoda. Projekti i izvedbe ovisili su, kao uvi-

jek, o investitorima. Uz visoku razinu najamne kuće u ostalim gradovima, u Zagrebu se gradi individualne i urbane vile (primjerice Novakova ulica), tipizirana stambena naselja sa slobodno stojećim kućama (Cvjetno naselje u Trnju) ili pak kuće u nizu (naselje Prve hrvatske štedionice na Trešnjevci). Arhitektura primjenjuje zamisli funkcionalizma, s time da u čistoću i strogost oblikovanja vrlo suzdržano unosi elemente regionalnih značajki, ponajprije u odabiru i obradi materijala. Organizacija prostora iskazuje sve značajke suvremenog stanovanja, odvajanje zajedničkoga od intimnog dijela stana, pomoćnih i gospodarskih sadržaja, uz pokušaje povezivanja što je više moguće s vanjskim prostorom (krovne i vrtne terase, balkoni i lode). Slične značajke, no prilagođene zahtjevima funkcije, moglo se vidjeti i na zgradama drugih sadržaja. Tako je postignuta visoka razina arhitektonske produkcije, što je utjecalo na razvoj jedinstvena mišljenja arhitekata toga vremena.

Ratna razaranja i novo formulirane "društvene potrebe" uvjetovala su veličine novih gradnji, a time i djelatnosti arhitekata. Razmjeri ratnih razaranja u hrvatskim gradovima, osim u Zadru, nisu bile preveliki. Reprezentativne zgrade državne vlasti nisu pretrpjele takve štete da ih se moralo nanovo

1

2

3

graditi. Centralizacija vlasti usmjerivala je takvu gradnju u prvome redu prema Beogradu, glavnom gradu Jugoslavije. Trend gradnje u Hrvatskoj bio je usmjeren naspram nove, najprije kolektivne stanogradnje u gradovima (u čemu je Zagreb imao prednost) a potom i individualne u malima, u ratu stradanim, mjestima. Na drugome su mjestu bile škole i domovi kulture u manjim mjestima, a zadržani domovi u selima, kao nova društvena i ideološka središta, što su s vremenom imala zamijeniti crkve. Zatim su u većim središtima kinematografi i sportski objekti trebali pokriti druge društvene potrebe stanovništva, da bi nova industrijska postrojenja, kao katedrale rada, omogućile gospodarski napredak.

U ovako definiranim potrebama arhitekture je pripalo mjesto ponajprije tehničkoga servisa. Iako je hrvatska arhitektura ušla u razdoblje socrealizma s jasno određenima i u praksi prihvaćenim načelima moderne arhitekture, "rukovođa graditeljska struktura nije bila dorašla situaciji. Prakticističko rješavanje planskih zadataka postaje važnije od stvaralaštva... Niz visoko kvalitetnih projekata neće doživjeti realizaciju" (Magaš, 1986:28). Neposredno nakon rata nastao je stanovit prekid kontinuiteta arhitektonskog stvaralaštva, što nije obuhvatio cijelu arhitek-

tonsku produkciju. Uzroci su, na jednoj strani, revolucionarne promjene, nove zadaće i centralizirani oblici projektiranja, a na drugoj strani potpun izostanak kritičko-teorijske misli. Razvoj postaje skokovit, a ne evolutivan i zbog toga se pojavljuju i ponavljaju pogreške (Domljan, 1969. u: Šegvić, 1992:91).

Znakovito je, unatoč snažnom ideološkom pritisku, da uloga pojedinih arhitekata koji su sudjelovanjem u revoluciji stekli čvrst društveni položaj, postaje takvom da je postupno potvrdila pozitivne tekovine predratnih dostignuća hrvatske arhitekture. Tako prof. A. Mohorovičić, u traganju za idejom podlogom nove arhitekture, kaže da "suvremena monumentalnost proizlazi iz snage radnih masa, a ne iz distance klasnih suprotnosti i prema tome moraju i oblici savremene arhitekture biti novi, proizašli iz nove stvarnosti društvenih odnosa i izraženi novom statikom i novim materijalom... Teza uskog tehničkog funkcionalizma je neodrživa... Nema i ne može biti mjesta historijskim elementima u savremenoj arhitekturi... to je u svojoj biti izraz primitivizma i osuđeno je, kao i svaki eklekticizam, na potpuno bezvrijednu šablonu" (Mohorovičić, 1947, u: Šegvić, 1992:71). On, dakle, teoretski odbacuje socrealistički neoklasicizam i zalaže se za pri-

lagodljiv funkcionalizam. To će mu potvrditi N. Šegvić koji u predgovoru knjizi J. M. Richardsa *Moderne arhitektura*, čiji prijevod izlazi u Zagrebu 1955, kaže da je naš doprinos "širok metodski zahvat uz neprihvatanje doktrinarnih, konstruktivističkih ili funkcionalističkih stavova... to je danas temelj naših arhitektonskih gledanja" (Šegvić, 1992:85). N. Šegvić je razdoblje do 1953. nazvao "herojskim razdobljem" u hrvatskoj arhitekturi, ističući kako je to bilo doba društvene preobrazbe na čemu je arhitektonska ljevica prije rata inzistirala (Šegvić, 1986:120). On naglašava četiri izrazita primjera u kojima je prevladao estetski funkcionalizam, smatrajući ih ključnima za razumijevanje hrvatske arhitekture toga doba: stambenu kuću u Bilicama (1945. D. Boltar, J. Seissel, M. Miličić), Narodni dom u Metkoviću (1947. A. Freudenberg), stambenu zgradu u Delnicama (1953. S. Planić) i zgradu splitske gradske vijećnice (tada Narodni odbor grada) (1951. H. Markovina, B. Pervan). Ni jedna od njih nije krenula putem monumentalnog pseudo-klasicizma, već su se sve držale prijašnjih za sada.

Promotrimo li stambenu arhitekturu, tada kao "reperi" stoje stambene zgrade u Zagrebu te svjedoče o razini stvaralačkog pristupa arhitekata neposredno nakon rata.

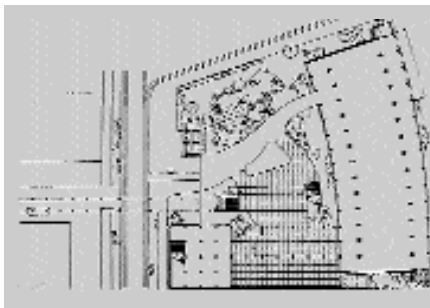
4

5

6

7

8

9

Na prvome su mjestu više stambenih četvrti — Poljane/Vrbik (1946. Z. Neumann, S. Gomboš, M. Kauzlarić, V. Potočnjak) koje su, sagrađene na matrici funkcionalističkog urbanizma, jednostavnim ali modernim oblicima i prihvatljivim tlocrtima stanova, otvorile razvoj Zagreba prema jugu. Nije ih se smještalo uza značajne prometnice, već ih je sa sjevera, prema jednoj od snažnih zagrebačkih transverzala u smjeru istok-zapad (njezina imena, kad je od Varaždinske postala Moskovska, Beogradska, Ulica proleterskih brigada i danas Ulica grada Vukovara, znakovito govore o njezinoj važnosti) zatvorila administrativna zgrada Narodnog odbora Trnje (1947. N. Šegvić). Ta zagrebačka transverzala, tipično socijalistička ulica, što je vodila i vodi "niotkuda nikamo" (Odak, 1989-91:3), mjesto je gdje u sustavnim razmacima susrećemo antologijska djela hrvatske arhitekture toga razdoblja. Ivo Geršić je u njoj (Ulica grada Vukovara 238) 1950. projektirao neobično oblikovanu zgradu (izvedena 1952.) što već vanjštinom zrcali zahtjeve za škrtijim stambenim prostorom kao posljedicom siromaštva i ograničenja u odredbama o stanovanju.

Snažniji pomak u stambenoj arhitekturi bilježi se od 1953. godine. U Zagrebu se pojavljuju dvije Galićeve zgrade: velika stambena kuća s dvokatnim stanovima (Ulica grada Vukovara 35), vremenski i oblikovno usporedna s dovršetkom *Unité d'habitation Le Corbusiera* u Marseillesu i estetski oblikovana interpolacija na Svačićevu trgu. Istodobno će B. Rašica sagrađiti reprezentativnu stambenu "avijatičarsku" zgradu (Ulica grada Vukovara 62) koju će razrhliti prema jugu, a jakim vertikalama istaknutih stubišta osmisliti prema sjeveru i prometnici. Raskošne tlocrte Galićeve i Rašičine kuće u to se je doba smatralo vojnom tajnom (Odak, 1989-91:4).

Tendencija osiguravanja kvalitetnog stanovanja za vojnu, policijsku i državnu elitu

nastavit će se i dalje, trajući uporedo s istraživanjima što "kvalitetnijega" minimuma stanovanja za ostalo stanovništvo, što će opet biti izrazito aktualno potkraj pedesetih godina. Poznati predstavnik racionalne stanogradnje B. Tučkorić, 1958. u "Prijedlogu za ubrzanje i pojeftinjenje stambene izgradnje u Zagrebu", predložiti će četiri tipa društvenih stanova: hotelski stan (bez kupaonice, s nišom za spavanje), prihvatni, cjelovit i poseban stan. Njegovi će prijedlozi racionalizacije (osvrnemo li se samo na sadržaj stanovanja, a ne na konstrukciju i način gradnje), uz ostalo, obuhvaćati: zajedničke kupaonice za više stanova, jer su skupe i često ih se ne upotrebljava, planiranje broja ležajeva, a ne sobâ, kuhinje i kuhanje svedene na najnužnije i bez dnevnoga svjetla i slično (Tučkorić, 1958). U pokušaje osmišljavanja kvalitetnijega "minimalnog stana", osobito valja istaknuti prijedlog tlocrta što ga je B. Bernardi izložio na izložbi *Porodica i domaćinstvo* (1960), kad je sažeo sva dotadašnja iskustva i utjecao na daljnji razvoj stanogradnje u Hrvatskoj.

Ocjenjujući stambenu arhitekturu u drugome dijelu razdoblja, valja reći kako je glavninu činila tipizirana, štedljiva i zato, uvjetno rečeno, "nehumana" arhitektura kakva je ljudima uskraćivala potreban, a osiguravala tek nužan životni prostor. Tako su građeni pretežito novi dijelovi gradova što su, iako utemeljeni na ciamovskim načelima, činili neostvareni grad, jer su gradili samo njegov stambeni dio.

I u to je doba bilo više izrazito vrijednih arhitektonskih postignuća. To su, primjerice, velika Perkovićeve stambena zgrada na Radićevu šetalištu u Splitu (1954) s nazubljenim istakama lođa i balkona, Albinijeva zgrada u središtu obnovljena Zadra (1954) s tipičnom čistoćom njegova linearnog oblikovanja, Ibleroov proturječan "drveni" neboder na spoju Martićeve ulice i poslije Iblerova trg u Zagrebu (1955) u kojemu racionalan

tlocrt udovoljava svima kriterijima, Haberleova kuća s dvokatnim stanovima u tišini Kukuljevićeve ulice u Zagrebu (1956) ili pak sada znatno čišća nova Galićeve višekatnica u Ulici grada Vukovara 53 (1959), s prozračnim prizemljem i staklenim stijenama prema jugu. Osobito pohvalu zaslužuju stambene zgrade I. Vitića u Vojnovičevoj ulici u Zagrebu (1958) gdje on, oplemenjujući okolinu, uz kvalitetnu organizaciju stanovanja, oblikuje pročelja bojom, plitkom plastikom i velikim posmičnim kopcima.

Među veoma zanimljive i vrijedne zgrade toga razdoblja valja uvrstiti novi dio Zagrebačkog velesajma što ga u Savskoj cesti 1949. gradi M. Haberle. U toj je zgradi danas Tehnički muzej. Sagrađena od drva, sa zaobljenim tlocrtom u dva krila od kojih je zapadno više a sjeverno niže i vrlo dinamičnom i raznolikom strukturom otvora, ona je oblikovni nastavak staroga zdanja Velesajma i vrhunskih postignuća tog tipa arhitekture, jer ni u jednoj potankosti ne pokazuje oznake socrealizma. Niti je oblikovanjem monumentalna, niti je štura i jednoobrazno bezlična, već je dobar primjer kontinuiteta modernog načina mišljenja. Svršetak razdoblja pedesetih obilježavaju zgrade Poljoopskrbe B. Tuška u Varšavskoj ulici 5-9 (1960), neboder na Jelačićevu trgu (Ilica 1a, 1959) J. Hitila, S. Jovičića i I. Čuljevića i, malo prije toga, zgrada

- 1 ULICA GRADA VUKOVARA, ZAGREB, STAMBENA IZGRADNJA NAKON 1945.
- 2 ULICA GRADA VUKOVARA 35 A, ZAGREB, STAMBENA ZGRADA, TLOCRT KARAKTERISTIČNOG KATA, D. GALIĆ, 1953.
- 3 ULICA GRADA VUKOVARA 35 A, ZAGREB, STAMBENA ZGRADA, JUŽNO PROČELJE SA ZAPADA, D. GALIĆ, 1953.
- 4 ULICA GRADA VUKOVARA 238, ZAGREB, STAMBENA ZGRADA, TLOCRT KARAKTERISTIČNOG KATA, I. GERŠIĆ, 1950-52.
- 5 ULICA GRADA VUKOVARA 238, ZAGREB, STAMBENA ZGRADA, SJEVERNO PROČELJE SA ZAPADA, I. GERŠIĆ, 1950-52.
- 6 STAMBENO NASELJE VRBIK/POLJANE, ZAGREB, ZAPADNA STRANA ZGRADE
- 7 SAVSKA 18, ZAGREB, TEHNIČKI MUZEJ, PROJEKT, TLOCRT PRIZEMLJA, M. HABERLE, 1949.
- 8 SAVSKA 18, ZAGREB, TEHNIČKI MUZEJ, PROJEKT, PERSPEKTIVA, M. HABERLE, 1949.
- 9 SAVSKA 18, ZAGREB, TEHNIČKI MUZEJ, ISTOČNO PROČELJE, M. HABERLE, 1949.

10

11

- 10 FALLEROVO ŠETALIŠTE, ZAGREB, TVORNICA R. KONČAR, S. GOMBOŠ, 1950.
- 11 FALLEROVO ŠETALIŠTE, ZAGREB, TVORNICA R. KONČAR, S. GOMBOŠ, 1950.
- 12 ŠIBENIK, ŠKOLA S. MATAVULJ, PROČELJE, I. VITIĆ, 1951.
- 13 BILICE, STAMBENA KUĆA, PROČELJE, SEISEL, BOLTAR, MILIČIĆ, 1945.
- 14 BILICE, STAMBENA KUĆA, TLOCRT, SEISEL, BOLTAR, MILIČIĆ, 1945.
- 15 DELNICE, STAMBENA ZGRADA, PROČELJE, TLOCRT, S. PLANIĆ, 1953.
- 16 METKOVIĆ, NARODNI DOM, BOČNO PROČELJE, A. FREUDENREICH, 1947.
- 17 METKOVIĆ, NARODNI DOM, ULAZNO PROČELJE, TLOCRT, A. FREUDENREICH, 1947.

nove Gradske vijećnice K. Ostrogovića u Vukovarskoj 45 (1956). Prve su dvije u znaku primjene suvremene tehnologije u oblikovanju pročelja, sa staklom, kovinom i montažnim pločama i s krajnje racionalnim oblikovanjem arhitektonskog volumena. Objе su interpolacije u povijesnu gradsku jezgru, uz primjenu metoda naglašavanja i kontrasta. Ostrogovićeve, pak, Vijećnica, od koje je izveden tek središnji korpus, zadržava plemenitu strukturu kamene površine i daje naslutiti arhitektovu osobnost u kreiranju slobodno stojeće arhitekture u krajoliku novih zagrebačkih prostora.

Sportski i zdravstveni objekti također su u žarištu interesa nove vlasti. Među njima se osobitom kvalitetom ističe stadion Dinama u Maksimiru u Zagrebu (1946-1954. V. Turina, F. Neidhardt, E. Ehrlich), projektiran prema kriterijima arhitekture Le Corbusiera. Nije zamišljen kao zatvorena elipsa, već prozračno, s izrazito konstruktivnima tribinama, što omogućuju prozračivanje i vezu s maksimirskom šumom na sjeveru. Ništa od monumentalnosti kakvu bi trebalo dodavati konstrukciji. Izraziti primjer estetskoga funkcionalizma. Turina je dodavanjem paviljona Dječjoj bolnici u Klaićevoj 16 u Zagrebu (1956) pokazao jedan od mogućih

načina interpolacije u zoni Donjega grada. Njegova je arhitektura ispunila dio prazne parcele oko secesijskoga Fischerova sanatorija, nenametljivo se uvukavši u prostor bloka oblikovanjem što nije srodno, ali je prihvatljivo za okolinu. Z. Dumengjić je, pak, u Splitu 1958. postavila paviljon za plućne bolesti u slobodan prostor, otvarajući ga dubokim lođama i balkonima prema jugu, iskorišćujući sunce i štiteći se od sunca.

Ne smije se zaboraviti niz novosagrađenih tvorničkih zgrada u kojih arhitekti ne posežu za posebnim estetskim ili monumentalnim oblikovanjem. Nadahnuti iskustvima Gropiusa i Mendelssohna (Šegvić, 1986: 120), oni ih oblikuju uz punu pozornost, ali u neposrednoj vezi s tehnologijom proizvodnje i konstrukcijom. Na početku se razdoblja ističu skladno oblikovane zgrade zagrebačke tvornice električnih strojeva R. Končar (1949. S. Gomboš, M. Kaulzarić), keramičkih proizvoda Jugokeramika (I. Vitić) i fotografskog materijala Fotokemika (B. Milić), te tvornica konca Dalmatinka u Sinju (1947-1953. L. Horvat). Na kraju razdoblja će V. Richter i J. Tešija u tvornici Saponia u Osijeku (1960) ili, pak, B. Rašica u paviljonu strojogradnje na Zagrebačkom velesajmu (1957) postići visoke stvaralačke domašaje tada

suvremene tehnologije čelika i stakla, uz primjereno oblikovanje.

Zadružni su domovi redovito bili najružnije zgrade (Odak, 1986:35). U pravilu izvan mjerila seoske sredine u koju su ulazili, oni su pokazivali nedostatke planskog tipskog projektiranja koje nije vodilo računa o osobitostima okoliša. Nikada, štoviše, nije zaživjela ni ideološka uloga tih zgrada, pa su se postupno pretvorile u zadružna spremišta i seoske prodavaonice.

Zanimljivo je u tom razdoblju djelovanje arhitekta I. Vitića koji nikad nije odustao od svoga osebnog izraza što bi ga se moglo označiti sintagmom estetskoga funkcionalizma, kakav u sebi nosi stanovite značajke konstruktivizma. On to čini, kako u obiteljskoj kući (1945) ili u projektu za Veslački klub Zagreb (1947), tako i u školi "S. Matavulj" (1947-1950), u povijesnoj jezgri Šibenika, razigravajući je lukovima u kamenu i staklenom stijenom kao kontrastom. Ta je škola apsolutno neočekivan primjer mogućnosti oblikovanja i izraza potkraj četrdesetih godina. Tek će B. Rašica, međutim, svojom školom u Mesićevoj ulici u Zagrebu 1953. krenuti putem izazova što ga je postavila ruska avantgarda (Šegvić, 1986:120) i otvoriti put mnogima prvorazrednim školskim objektima

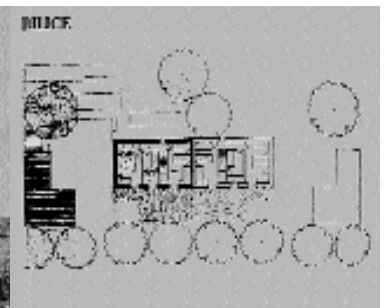
12

13

14

15

16

17

akvi će uslijediti poslije. Valja istaknuti samo još Osnovnu školu Dubrava u Zagrebu što je R. Nikšić dovršava 1960. kao prvi primjer razrade koncepta zatvorena i skladno oblikovana kubusa što poštuje sve zakonitosti školskog prostora.

U zaključku treba reći kako je hrvatska arhitektura u Staljinovo doba zaista bila između socrealizma i nove tradicije, s tim da pojam "nova tradicija" nije jednak onome H. R. Hitchcocka iz 1929. (Frampton, 1992: 228). U Hrvatskoj je stvorena nova tradicija utemeljena na prijeratnoj zagrebačkoj modernoj arhitekturi, kakva je uvažavala sve teoretske postavke modernog pokreta u arhitekturi, ali ih je oplemenila lokalnim koloritom i individualnim oznakama snažnih autora. Pokazalo se da "nije samo proklamirana ideja nosilac i garancija stvaralaštva, nego ponajviše staložena duhovna klima i želja za njezinim ostvarenjem" (Premerl, 1986:19), što je bio temelj hrvatske nove tradicije. Socrealizam je utjecao svojim ideološkim pritiskom, kolektivizacijom u procesu projektiranja, čvrstom političkom voljom da se arhitekturu novoga doba monumentalizira i da udovolji novima društvenim potrebama. Zahvaljujući naraštaju lijevo orijentiranih arhitekata, arhitektura u Hrvatskoj mogla je ići putem koji je u početku bio različit od puta svih drugih umjetnosti. Na teoretskom planu i u određenu broju izvedbâ, uspjela je udovoljiti sedmoj točki monumentalizma, što ju je 1943. postavio S. Gideon u suradnji s F. Légerom i J. L. Sertom, da "ljudi žele građevine koje će reprezentirati njihov društveni i zajednički život, a koje će ujedno značiti više od puke funkcionalnosti" (Frampton, 1992:242). "Previše je bio snažan kontinuitet arhitektonskog stvaralaštva da bi ga doktrine socijalističkog realizma mogle pokolebati, to prije jer su proizišle iz političke konstelacije drugoga tla i drugog etnikuma" (Štraus, 1991:15). Stoga najbolji primjerci

hrvatske arhitekture u doba staljinizma i u desetljeću što je uslijedilo ne pokazuju skretanja ishitrenej revolucionarnoj monumentalnosti ili brutalnoj sirovosti elementarnoga zadovoljavanja potreba, već su svjedok kontinuiteta što je dao primjerena postignuća i poslije omogućio kvalitetan razvitak hrvatske arhitekture do danas. •

NAPOMENA:

Ovaj tekst nastao je spajanjem dvaju priopćenja na međunarodnim skupovima o poslijeratnoj europskoj arhitekturi. Prvo je bilo u Berlinu, 7-9. rujna 1995. na savjeto-

LITERATURA:

1. "Arhitekti članovi JAZU" (1991). *Rad HAZU*, Zagreb, Knj. 437.
2. Domljan, Ž. (1969): "Poslijeratna arhitektura u Hrvatskoj". *Život umjetnosti*, Zagreb, (IV)10:3-45; u: Šegvić, N. (1992:91-99).
3. Frampton, K. (1992): *Moderna arhitektura: Krička povijest*. Globus, Zagreb.
4. Gomboš, S. (1955): *Moderna arhitektura u Hrvatskoj*. Beograd: Jugoslavija, sv. 11:102-107; u: Šegvić, N. (1992:87-88).
5. Magaš, B. (1986): "Saznanje i mogućnosti teorijske misli". *Arhitektura*, Zagreb, (XXXIX)196-99:27-30.
6. Mohorovičić, A. (1947): "Teoretska analiza arhitektonskog oblikovanja". *Arhitektura i urbanizam*, (I) 1-2:6-8; u: Šegvić, N. (1992:71-73).
7. Odak, T. (1986): "Hrvatska arhitektonska alternativa 1945-1985". *Arhitektura*, Zagreb, (XXXIX)19699:31-101.
8. Odak, T. (1989-91): "Stanovanje je arhitektura". *Arhitektura*, Zagreb, (XLII-XLIV) 1-3(208-210): 2-5.

vanju "Stalinistische Architektur, Erhaltung oder...?", u organizaciji Des Deutschen National Komitäs ICOMOS — objavljeno kao: Maroević, I. "Croatian Architecture Between Socialism and the New Tradition", Berlin (Njemačka) (1995), u: *Stalinistische Architektur unter Denkmalschutz?* ICOMOS - Hefte des Deutschen Nationalkomitäs, XX (1996), str. 110-114. Drugo je priopćenje pročitano na godišnjem savjetovanju AHF (Arbeitskreis für Hausforschung), Tagung, Székesfehérvár (Mađarska), 19-23. lipnja 1996. pod naslovom "Die Wohnbauarchitektur Kroatiens in der Zeitspanne 1945-1960".

9. Oštrić, I. (1989-91): *Stambena arhitektura u Zadru — zone iskoraka (1924-1941, 1945-1990)*. *Arhitektura*, Zagreb, (XLII-XLIV) 1-3(208-210): 19-24.
10. Premerl, T. (1986): *Tragovi moderne u poslijeratnoj arhitekturi Hrvatske*. *Arhitektura*, Zagreb, (XXXIX)196-99:14-21.
11. Šegvić, N. (1955): "Teze o modernoj arhitekturi" (predgovor knjizi J. M. Richardsa *Moderna arhitektura*). Zagreb: Mladost, 7-10; u: Šegvić, N. (1992:85).
12. Šegvić, N. (1986): "Stanje stvari, jedno viđenje 1945-1985". *Arhitektura*, Zagreb, (XXXIX)196-99:119-128.
13. Šegvić, N. (ur.) (1992): *O hrvatskoj arhitekturi (napisi, eseji, polemike, studije)*. Zagreb: Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
14. Štraus, I. (1991): *Arhitektura Jugoslavije 1945-1990*. Sarajevo: Svjetlost.
15. Tučkorić, B. (1958): "Prijedlog za ubrzanje i pojeftinjenje stambene izgradnje u Zagrebu". *Čovjek i prostor*, 69:8 i 70:2.